

EVRENSEL AKLA TEMELLİ POZİTİF BİR ÖZGÜRLÜK DÜŞÜNÇESİ: BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜ KANT'IN DÜŞÜNCELERİYLE YENİDEN YAPILANDIRMAK

Onur DURSUN*, İlker ÖZDEMİR**

Özet

İçinde yaşadığımız kitle toplumunun iletişim aracı olan kitle medyası, insanları bilgilendirirken insan haklarını ihlal edebilmekte ve insan onuruna çeşitli şekillerde zarar verebilmektedir. İktisadi ve siyasi güç ilişkileri içinde işini icra eden medya kuruluşları, siyasi ve iktisadi konumlarını korumak ya da güçlendirmek için toplumu/insanları araç olarak kullanabilmektedir. Özellikle reyting ve tiraj yarışlarının yoğun yaşandığı medya ortamlarında şiddetin her türüsü ve insanlıkla bağdaşmayacak içerikler sunulmakta ve bu davranışlar “basın/medya özgürlüğü”ne referans verilerek meşrulaştırılabilmektedir.

Bu çalışma, basın özgürlüğünü Kant'ın evrensel akla dayalı pozitif özgürlük anlayışı ekseninde irdeleyerek mevcut basın/medya özgürlüğü tartışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, kültürel/törel temelli mevcut basın yasalarının sorunları çözmediği gibi yeni sorunlara neden olduğu, özgürlük/özerklik değil de bağımlılık/yaderklik yarattığı düşüncesine dikkat çekerek evrensel akla dayalı bir basın özgürlüğü anlayışı ortaya koymuştur. Çalışmada Kant'ın özgürlük ve bununla ilintili kavramları açıklanmış ve basın özgürlüğünün, başka bir deyişle medya çalışanlarının özgürlüğünün sınırları Kant'ın düşünceleri doğrultusunda temellendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: basın özgürlüğü, özerklik, pozitif özgürlük, Kant, evrensel ilkesi, etik ve ahlak yasası.

* Doçent Doktor, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi

** Doçent Doktor, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi

A POSITIVE FREEDOM THOUGHT BASED ON UNIVERSAL REASON: RE-STRUCTURING FREEDOM OF PRESS BY KANT'S THOUGHTS

Onur DURSUN*, İlker ÖZDEMİR**

Abstract

Mass media, the communication tool of the mass society in which we live, may violate human rights and harm human dignity in various ways while informing people. Media organizations operating within economic and political power relations can utilize society/people as means of maintaining or strengthening their economic-political positions. Especially in media environments where rating and circulation races are intense, all kinds of content that is incompatible with humanity and portraying violence is distributed. These contents can be also legitimized via reference to freedom of press/media.

This study aims to contribute to the current questioning of freedom of press/media by examining the freedom of the press/media in the axis of Kant's concept of positive freedom based on universal reason. By drawing attention to existing press/media laws/regulations do not solve the current problems but lead to new dependency rather than freedom/autonomy, the study asserts an approach on an idea of freedom of press/media based on universal reason. In this study, the concept of freedom and the relevant concepts to it are explained. The freedom of press, meaning in other words, the freedom of media employees, is questioned based on the opinions of Kant.

Keywords: freedom of press, autonomy, positive freedom, Kant, universality principle, ethical and moral law.

* Associate Professor, Çukurova University, Faculty of Communication

** Associate Professor, Çukurova University, Faculty of Communication

Giriş

Ey ödev! Sen, hoşla giden, duyguları okşayan hiçbir şey taşımayan, yalnızca boyun eğmeyi isteyen; istemeyi harekete geçirmek için, insanın gönlünde doğal bir nefret uyandıracak ve onu dehşete kaptıracak tehditler savurmayan; yalnızca insanın gönlüne kendiliğinden girecek kapı bulan, ama yine (her zaman sözün dinlenmese bile) istense de istenmese de kendine saygı uyandıran; gizlice ona karşı etkide bulunanlar da, önünde bütün eğilimlerin sustuğu bir yasa ortaya koyan, ey yüce büyük ad! (Kant, 1999: 95)

Özgürlük, günümüzde üzerine düşünmeyi hak eden önemli kavramlardan birisidir. Çünkü yapı içerisine doğan ve kendisini yapıyla var eden insanların büyük bir çoğunluğu, yapının özgürlükle doğrudan ya olumlu ya da olumsuz anlamda ilişkili olduğunu bilir. Bu ilişki, yalnızca günümüzün temel tartışmalarından birisi değil, tarihsel süreci de derinlemesine etkilemiştir. Tarihte, özgürlük durağına uğramayan düşünür yok gibidir. Platon başta olmak üzere, Aristoteles, Locke, Milton, Spinoza, Kant, Hegel, Mill, Marx gibi birçok düşünür özgürlük üzerine kafa yormuştur. Bu düşünürlerden bazıları özgürlüğün derecesine, bazıları irade ve bilinçli isteme ile olan bağlantısına, bazıları özgürlüğün yapıyla-devletle olan ilişkisine, bazıları özgürlüğün evrenselliğine, bazıları özgürleşim mücadelesine, bazıları ise basın özgürlüğüne odaklanmıştır. Her düşünür özgürlüğü farklı bir boyutta irdelemiştir.

Sonuç olarak özgürlüğün önemli ve gerekli olduğuna ama sınırlarının olması gerektiğine -resmi olmasa da fiili olarak- ulaşılmıştır. Özgürlüğün önemli ve gerekli olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Ama özgürlüğün fiili durumdan kaynaklı olarak resmi düzeyde sınırlarının olması konusu oldukça tartışmalıdır. Özgürlük fikri herkes tarafından kabul edilmekle birlikte bu fikir aynı zamanda her türlü yanlış anlamaya yol açacak biçimde belirsizlikler ile doludur. Özellikle söz konusu basın özgürlüğü olunca, sınır tartışması içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bu nedenle de basını özgürleştirme fikrinden önce özgürlüğü keyfilikten arındırarak özgürleştirmek gerekmektedir. Howard Selsam'ın aktardığı gibi (1995: 94-95) 1864'te Baltimore'da Abraham Lincoln, özgürlük hakkında şöyle demektedir:

Çoban kurdu koyunun gırtlığından çekip sürer, bunun için koyun çobana teşekkür ederken, kurt onu, aynı eylemi için özgürlüğün yıkıcısı olarak suçlar. (...) Bu yüzden bazılarınca özgürlüğün ilerleyişi olarak selamlanan ve ötekilerce tüm özgürlüğün yıkımı diye ağlanan, binlerin kölelik boyunduruğu altından her gün geçişi sürecini görüyoruz.

“Basın özgürdür, sansür edilemez” düşüncesini savunmak kuşkusuz her rasyonel varlığın zorunlu bir eylemi olmak zorundadır. Çünkü basının özgür olması gerektiği ama özünde özgür olmadığı bir dünyada düzeninde yaşıyoruz. Sadece basının değil aslında insanlığın özgürleşemediği bir dünyada bu özgürleşememe durumunun yarattığı güçlükleri her gün çeşitli şekillerde deneyimliyoruz. Özgür olduğumuzu kısmen hissettiğimiz alanlarda ise kendimize göre bir özgürlük ta-

nımı geliştirip, kendi arzularımız doğrultusunda kendimiz için oluşturduğumuz özgürlük -ki Kant'ın şiddetle karşı çıktığı bir durumdur bu- alanında eylemlerimizi meşrulaştırma çabasına giriyoruz. Bu çabayı, kamusal alanın inşacısı iletişimsel eylemi hegemonyasına almış günümüz medya yapıları da veriyor. Hakiki özgürlüğe hakiki anlamda hiçbir zaman deneyimleyememiş/deneyimleyemeyen ya da işine gelmediğinden dolayı böyle bir çabaya hiç yeltenmemiş/yeltenmeyen medya yapıları, mevcut-sınırlı özgürlüğü ise kendi işleyişine uygun, kazanç getirecek şekilde yorumlayabilmektedir. Özellikle televizyon gibi görsel medya ortamları, reyting uğruna insani değerleri hiçe sayabilmekte ve basın/medya özgürlüğüne sığınabilmektedir. Örneğin televizyonların gündüz ve prime-time kuşaklarında yayınlanan içeriklere haklı eleştiriler yöneltildiğinde -ki biz bunu RTÜK Yasasının 8/f maddesindeki yayınların "Toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz." gibi kültürel/törel temele dayanarak değil de insanın insana şiddeti ya da insanlığın evrensel onuruna aykırılık düşüncesine dayanarak haklı eleştiriler olduğu düşüncesindeyiz- medya kuruluşlarının, bunu basın/medya özgürlüğüne müdahale olarak değerlendirdikleriyle sıklıkla karşılaşılıyor. Başka bir anlatımla toplumda sembolik/kültürel üretim gerçekleştirerek toplumu şekillendiren ve bunu da ekonomi-politik ilişkilerinden ötürü tecimsel bir mantıkla gerçekleştiren medya, kamusal alanı eşitlik ve uzlaşma üzerine inşa etmenin ötesinde ya kamusal alanda çatışma yaratmakta ya da toplumu pasifleştirerek duyarsız hale getirebilmektedir. Bu tutumunu ise iki kelime ile meşrulaştırabilmektedir: Bunlar "basın" ve "medya özgürlüğü" kavramlarıdır.

Medyanın "özgürlük" düsturundan hareketle şekillendirdiği günümüz toplumlarına bakıldığında özgürlük kullanımının yalnızca iyi şeylere sebep olmadığı görülmektedir. Nefret söylemleri, ötekileştirici içerikler, çocuk istismarı, medyanın bireysel gelişime etkisi, eril şiddet, kadının kadına şiddeti, cinsiyetçi, ırkçı, etnikçi vb. sunumlar/içerikler, dezavantajlı grupların temsil şekilleri, mahremiyet ihlalleri vb. konular günümüzde medya çalışmalarının temel konuları arasında yer almaktadır. Medya, böylesi her türlü içeriği yayınlama ya da her konuyu haberleştirme hakkını "basın özgürlüğü" düşüncesine dayandırabilmektedir. İçerik hazırlamakla görevli medya çalışanları ile içeriğe konu olanların konu oluş biçimleri ya da içerikten etkilenenler/hedef kitleler arasında önemli açmazlar bulunmaktadır. Medya çalışanları "basın özgürlüğü" kavrayışından hareketle her konuyu içeriğe taşıyabileceklerini düşünürken, içeriğe konu olanlar ya da içerikten etkilenenler/hedef kitleler özgürlüklerinin medya aracılığıyla ihlal edildiğini ileri sürebilmektedirler. Böylelikle özgürlüğün iki alanı karşı karşıya gelmektedir: İçerik hazırlayıcısı olarak medya çalışanının özgürlüğü, yani 'basın özgürlüğü'; medyaya konu olan kişinin ya da içerikten etkilenenlerin/hedef kitlelerin özgürlüğü, yani 'bireysel özgürlükler'.

Basın özgürlüğü, medyanın bütün eylemlerini -bir savunma aracı olarak- temellendirdiği bir kavrayışa dönüşmüş durumdadır. Peki, bu kavrayış medyanın bütün eylemlerini haklı çıkarma gücüne sahip midir? Bir haber/içerik kime göre eleştirir, kime göre hakarettir? Medya içeriklerinin yıkıcı etkileri basın özgürlü-

güyle açıklanabilir mi? Yapı/devlet, özgürlüğün/basın özgürlüğünün sınırlarını belirlemeli midir? Ya da gerçekten özgürlüğün sınırları bir şekilde belirlenmeli midir? Bu sorular, cevaplanması oldukça zor sorulardır. Fakat Kant'ın, ahlakın önkoşulu olarak gördüğü özgürlük kavramı, sorularımıza ilişkin kuramsal bir temel oluşturuyor gibidir. Özgürlüğü ahlakın temeline koyan ya da ahlak yasasını özgürlük üzerine inşa eden Kant, yapılarüstü ya da duyularüstü bir özgürlük temellendirmesinde bulunarak, günümüzde içinden çıkamadığımız etik sorunları kuramsal düzeyde ve basit-pratik bir biçimde çözüme kavuşturuyor görünmektedir. Bu çalışma, basın/medya özgürlüğünü Kant'ın özgürlük kavrayışı ekseninde irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Kant'ın ahlak felsefesinden hareketle basın özgürlüğünü daha evrensel bir temelde tartışmaya açarak, başta özgürlük olmak üzere basın özgürlüğünü akılsal/bilişsel-ahlaki-evrensel bir temele oturarak basın özgürlüğünün mevcut-sorunlu temellendirilişine ışık tutmayı ve bu doğrultuda bir öneri oluşturmayı amaçlamaktadır.

Akla Temelli A Priori Bir Özgürlük Arayışı

Özgürlük fikrini merkeze alan ve birbirinin çağdaşı olan iki büyük düşünür Jean Jacques Rousseau ve Immanuel Kant'tır. Özgürlük her ikisi için de insan için vazgeçilmez değer, hedef ve ihtiyaçtır. Kişi kendi iradesi ile bile özgürlüğünden vazgeçmemelidir. Özgürlük özgürce özgürlükten vazgeçme imkanına sahip olmak değil, bir gerçeklik, bir olgu ve aynı zamanda zorunluluktur. Özgürlük, insanın kendi özgür doğasını açığa çıkardığından, aynı zamanda insan olmanın zorunlu bir koşuludur. İnsan, insan olmak istiyorsa, kendi özünü kavramak ve ona sahip çıkmak zorundadır (Schelling ve Wilhelm, 2017: 22). Özgürlük insanı insan kılan bir değerdir ve özgürlüğünden vazgeçen biri aynı zamanda insanlığından da vazgeçmiş olur. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde (2017a) "Mesele özgürlüktür ve özgürlük her zaman her türlü belirlenmiş sınırı aşabilir" diyen Kant için özgürlük aklın bir olgusudur ve her konuda kamusal alanda aklını kullanabilen insanın özgür olduğu düşüncesindedir. Bu özgürlüğün sağlanabilmesi için ise öncelikle aklın bir erginleşme durumuna ulaşması, yani kendini, kendi eliyle mahkûm ettiği erginleşmeme durumundan kurtarması gerekir. Diğer bir ifadeyle insan, aklını başkalarının rehberliği ve yönlendirmesi olmaksızın kullanabilme yeteneği göstermelidir. "(...) O halde Aydınlanma'nın ölküsü, parolası 'Kendi aklını kullanma cesaretini göster!' ya da 'düşünme cesaretini göster!' –*spere aude!*– olacaktır." Kant'a göre aydınlanma için gereken tek şey kuşkusuz özgürlüktür (2014: 13-14).

Felsefe tarihinde önemli bir yere sahip olan Kant, bütün bilme yetilerinin iki egemenlik alanına konumlu olduğunu belirtir. Bunlardan birisi doğa yasası, diğeri ise özgürlük-ahlak yasası alanıdır. Akıl her ikisi için de *a priori* bir yasacıdır (Kant, 2016: 19). Başka bir anlatımla, değişmeyen ve herkesin sorgulamaksızın kabul etmek zorunda olduğu bu iki yasadan biri insanın içinde bulunduğu, diğeri ise insanın içinde bulunan yasadır. Doğa (1) ve (2) ahlak yasası. İlk yasa dışsal bir zorunluluk ve fiziğin alanı iken ikincisi içsel bir zorunluluktur ve alanı da etiktedir (Kant, 2002: 2, 2016: 17-18):

İki şey, üzerlerine sık sık eğilip ısrarla düşünülürse, insanın ruhsal yapısını hep yeni, hep artan bir hayranlık ve korkunç saygıyla dolduruyor: üzerimdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlâk yasası. (...) İlki, dıştaki duyular dünyasında benim bulunduğum yerde başlıyor ve içinde bulunduğum bağlantılar ağını, dünyalar üzerine dünyalardan ve sistemler sistemlerinden oluşan, ayrıca da dönemli hareketlerinin sınırsız zamanlarına, bu zamanların başlangıcına ve devamına doğru uzanan uçsuz bucaksız büyüklüğe dek genişletiyor. İkincisi, benim görünmez benliğimde, kişiliğimde başlıyor ve kendimi, gerçek sonsuzluğu olan, ama yalnızca anlama yetisince fark edilebilen bir dünya içinde kendi gözümün önüne getiriyor (Kant, 1999: 174).

Kant'a göre (1999: 106), *a priori* bir özgürlük olmaksızın ne bir ahlak yasası ne de böyle bir yasaya göre bir hesap verme durumu olabilir. Kant düşüncesinde, herhangi bir durumun, herhangi bir bireyde neden olacağı sadece bir davranış şekli olmalıdır. Kant, bunu ahlak yasasının bir zorunluluğu olarak görür ve ona göre bu yasaya ulaşmak hiç de zor değildir. "(...) dolayısıyla dürüst ve iyi, hatta bilge ve erdemli olmak için ne yapmak gerektiğini bilmek için hiçbir bilime ve felsefeye gereksinim olmadığını burada göstermek kolay olur" (Kant, 2002: 19).

Liberal düşünür Locke, ihtiyacımız olanın "mutlak bir özgürlük, doğru ve hakiki bir özgürlük, eşit ve tarafsız bir özgürlük" olduğunu söylemektedir (Duprat, 2013: 138). Kant ise özgürlüğün bir olgunluk derecesine ya da bir ön erginliğe bağlı olarak takdir edilemeyeceğini, ihsan edilemeyeceğini, verilemeyeceğini düşünmektedir. Burada özgürlüğü koşullara göre takdir etmek ve ertelemek gibi bir lüksün olmadığı sonucu çıkmaktadır. Kant şunu yazmıştır:

Her ne kadar aslında akıl adamların kullandığı bir ifade olsa da şunun bana pek uymadığını ifade edeyim: şu (kendi yasal özgürlüğünü geliştirmekte olarak tasarılan) halk henüz olgunlaşmamıştır; bir toprak sahibinin serfleri özgürlük için henüz olgunlaşmamışlardır; genel olarak insanlar henüz inanma özgürlüğü için olgun değildirler. Ama böyle bir hipotez takip edilirse, özgürlük asla ortaya çıkmayacaktır. Zira özgürlük için olgunlaşmak için, özgürlük durumuna gelmek gerekir (özgürlük içinde güçlerini yararlı biçimde kullanabilmek için özgür olunmalıdır (akt. Nancy, 2006: 101).

Kant (2017: 53), ahlakın en yüksek temel kavramlarının *a priori* bilgiler olduğunu, ama bunların *Aşkınsal Felsefe* alanına girmediğini belirtir. Kant'a göre ahlak yasası en sıradan akılla bile bulunabilir. Diğer bir anlatımla ahlak, insanların birbirlerine öğretebilecekleri bir şey değil, insanın kendisinin bulabileceği bir şeydir. "Demek ki, istemenin ahlaksal olarak iyi olması için ne yapmak gerektiğini bulabilmek için, keskin, derinlere ulaşan bir bakışımın olması gerekmez (...)" (Kant, 2002: 19).

Kant, ahlak yasasının öncülü olan özgürlüğü açıklayabilmek için öncelikle ahlak yasasının ne olduğunu ya da herhangi bir durumda sergilenecek eylemin ahlakiliğini neyin belirleyeceğini temellendirmeye çalışır. Bu amaçla *maksim*, *a priori* ve *a posteriori*, *düşünümsel* ve *duyumsal*, *isteme* ve *eğilim*, *ödev*, *emir* ve *buyruk*, *amaç* ve *araç*, *özerklik* ve *yaderklik* gibi özgürlük ve ahlak yasasıyla doğrudan bağlantılı kavramlara açıklık kazandırır. Çünkü özgürlük ve ahlak yasası *a prioridir* ve bu nedenle de *düşünümseldir*. Ancak iyi bir *isteme* ahlaki olabilir.

Eğer isteme iyiye, herkes için geçerli ve zorunlu bir ödevdir ve bu nedenle de bir *buyruktur*. Ödevi ve ondan doğan buyruğu yerine getirmek için gereken tek şey, insanın kendi aklını kullanmasıdır. Birey kendi aklını kullanarak iyi ve herkes için geçerli olabilecek bir şey istiyorsa ancak o zaman özerktir. İnsan, üzerinde eylemin gerçekleştiği bir *araç* değil, başlı başına bir *amaçtır*, amaçlar krallığında yaşayan bir varlıktır. Fakat *a posteriori* nitelikli *duyumsal* bilgiler özgürlük ve ahlak yasası alanına girmezler. Çünkü duyumsal bilgiler bireysel hazzı ve güdüyü gidermeye yönelik olduğundan *eğilim* özelliği gösterirler ve nesne bağımlı olduklarından dolayı da bireyi özerk değil, aksine *yaderk* kılarlar ki, *yaderklik* özerkliğin ve dolayısıyla özgürlüğün karşıtı olarak bağımlılığı işaret eder. Kant'ta sıraladığımız bu kavramların tümü birbirleriyle yakından ilişkilidir. Konumuzun anlaşılabilirlik kazanması için bu kavramlar, yeri geldikçe açıklanacak ve genel düşünceyle bağlantıları kurulacaktır.

Kant, öncelikle insanı bir amaç olarak görür ve araçsallaştırılmayacağını savunur. İnsan bir araç değil, kendinde bir amaçtır. Başka bir anlatımla, insan hiçbir ereğe ulaşmak adına araç olarak kullanılamaz. İnsan bir amaç olarak vardır, kendine ve akıl sahibi varlıklara yönelttiği her türlü eyleminde her zaman bir amaç olarak davranmalı ve onları amaç olarak görmelidir. Ve Kant'ın "kategorik buyruk"u şöyle der: "Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun" (2002: 46). Kant, insanı bir amaç olarak gördüğünden toplumu da bir amaçlar krallığı olarak tarif eder:

'Krallık' derken ise, çeşitli akıl sahibi varlıkların, ortak yasalar aracılığıyla kurulan sistematik birliğini anlıyorum. Şimdi yasalar amaçları genel geçerlilikleri bakımından birlediklerinden, akıl sahibi varlıkların kişisel farklılıkları, aynı şekilde de özel amaçların her türlü içeriği soyutlanırsa, sistematik bir şekilde birbirine bağlanmış tüm amaçları (kendileri amaç olarak akıl sahibi varlıklar olduğu kadar, bunların her birinin kendine koyabileceği amaçları da) kapsayan bir bütün, yani yukardaki ilkelere göre olanaklı olan bir amaçlar krallığı düşünülebilir (2002: 51).

Kant'a göre (1999: 52-53), akıl sahibi bir varlığın kendisinin amaç olabilmesini sağlayan yegâne koşul ahlaklılıktır. İnsan ancak amaçlar krallığında ahlaklılık yoluyla yasa koyucu bir üye olabilir. Bireyin değerini de zaten bu yasa belirler. Bu yasa bireyi, daha genel ifade etmek gerekirse akıl sahibi tüm varlıkları yaderklikten kurtararak özerkleştirir.

Kant düşüncesinde akıl insanı insan kılan şeydir. Kant'ın ifadesiyle (1999: 69), "akıl sırf hayvanlarda içgüdü'nün gördüğü işe hizmet etmek" için değildir. İnsanlar onlara biyoloji tarafından dayatılan ihtiyaçlarıyla sınırlı kalmayan varlıklardır. Gelecekleri üzerine düşünebilir, olmayan şeyleri hayal edebilir ve kendi amaçlarını belirleyebilirler, belirlemelidirler de. İşte bu nedende, yani akıl sahibi varlıklar oldukları için insan bir araç değildir ve her insan kendinde bir amaçtır. İnsan bir nesne değil bir özne, *mef'ul* (başkalarının eylemlerinden etkilenen) değil kendi eylemlerinin failidir. Kant için diğer insanları nasıl görürsek görelim, her şeyden önce tüm insanları kendinde bir amaç olarak eşit haklara

ve eşit onura sahip varlıklar olarak görmemiz ve bu çerçevede herkesin haklarına ve onuruna saygı göstermemiz gerekir (Neiman, 2016: 214-215, 225).

Yaratılmış dünyada her şeyi insan, isterse ve elindeyse, sırf araç olarak kullanabilir; yalnızca insan ve onunla birlikte her akıl sahibi yaratık, kendi başına amaçtır. Yani o, özgürlüğünün özerkliği sayesinde, kutsal olan ahlâk yasasının öznesidir. İşte bunun için her isteme, hatta her kişinin, kendisine yönelmiş kendi istemesi bile, akıl sahibi varlığın özerkliğiyle uyuşmanın şu koşuluyla sınırlanmıştır: bu varlığı, etkilenen öznenin istemesinin kendisinden çıkabilecek bir yasaya göre olanaklı olmayan hiçbir amaca bağımlı kılmamak; yani bu varlığı hiçbir zaman yalnızca araç olarak kullanmamak, aynı zamanda kendisini amaç olarak kullanmak (Kant, 1999, 96).

Kant, insanın ahlak yasasının öznesi, yani etik bir özne olduğu kanısındadır. Bu ahlak yasası da özgür bir isteme biçimi olarak insanın istemesinin özerkliği üzerinde temellendiğinden dolayı insanın sadece bu yasaya boyun eğmesi gerekir ve bu yasaya aklın nesnel zorunluluğu nedeniyle uymak, özgürlük kaybı değil, bizatihi *özgürlüğün kendisidir* (Kant, 1999: 143).

Maddi değeri olan her şey araç olarak kullanılabilir; insan maddi değeri bakımından da bu kuralın dışında kalır; çünkü "ahlaki bir varlık olarak insan (*homo noumenon*) kendisinin fizik varlığını ahlaki olan bir amaca bağlamadan araç olarak kullanamaz" ve "kişilerden başka mutlak değer taşıyan hiçbir şey yoktur". Bu açıdan, var olmaları insanın istemesine değil de doğaya dayanan ve akıl sahibi olmayan varlıklar görelî olarak araç değeri taşırlar. Ama akıl sahibi olan varlıklar kişi olarak adlandırılırlar. Çünkü insanın doğası kendisine, kendi başına bir amaç olma niteliği yüklemiştir (Mengüşoğlu, 2014: 55-56). Bu yüzden insana insanca muamele etmek demek, insana özgü yanını, yani değerini/onurunu kabul ederek, saygı ile davranmaktır ki, bu da insanı bir amaç olarak görmek ve asla bir araç olarak kullanmamaktır (Kaygı, 2006). Kant, kişinin bir eylemde bulunurken temel amacının kendine ve başkalarına insan olarak muamele etmek, yani ne kendisinin bir araç olarak kullanılmasına izin vermek ne de başkasını bir araç olarak kullanmak değil, ancak bunu aklından bile geçirmeden insanları kendinde bir amaç olarak görmesi ve buna uygun davranması durumunda onun eyleminin ahlaksal (etik) bir değer taşıyabileceğini söyler (Kuçuradi, 2015: 68). Şöyle ki Kant, insanı araç olarak gören ya da herhangi bir eyleminde insanı araç olarak kullanan -ki günümüz medya içeriklerinin reyting ve tiraj kaygısı için yaptığı şeydir bu- hiçbir yaklaşımı hiçbir şekilde kabul etmez ve onaylamaz. Çünkü bu, özgürlükle ve doğal olarak da ahlak yasasıyla bağdaşmaz.

Özerklik, Yaderklik ve Özgürlük

Özerklik, Kant etiğinin temel sorunudur. Özerkliğin (otonominin) zıddı ise yaderklik (heteronomi)'tir. Yaderklik, istemenin kendisi tarafından değil de başka bir şey, örneğin bir eğilim tarafından belirlenme durumudur. Doğal varlık alanı ve dolayısıyla insanın doğal yanı ya da doğal bir varlık olarak insanın içinde bulunduğu alan, otonom değil heteronom bir alandır. Kant etiğinde insan aklın yasalarına göre hareket ettikçe özgür, otonom; hareketlerini doğa yasalarına

göre düzenledikçe özgür olmayan, diğer doğal varlık dünyası gibi heteronom bir varlıktır. Buradan fenomenler dünyasında doğa yasalarının bulunması gibi, ahlaklı olmanın temelinde de özgürlük olduğu sonucu çıkmaktadır (Mengüşoğlu, 2014: 63, 65, 67). Böylece kişi, doğa ya da nedensellik yasası ile belirlenmişlikten özerkliğe terfi etmiş olur. Özgürlük ise ancak ahlaka özgü özgürlükte tam bir yetkinliğe kavuşabilir (Hasner, 2010: 88).

Adorno'nun işaret ettiği gibi Kant'taki özerklik kavramı kişinin kendisine koyduğu yasa olması itibarıyla eylemlerimize kılavuzluk edecek olan kendi kodumuzu ilan ederek, ahlaklı davranma arzusunu işaret etmektedir. Ancak Kant'ın özerklikle kast ettiği sadece bu değildir. "Kant'ta özerklik fikri en baştan beri evrensellik fikrini içerir". Kişinin kendine koyduğu yasa kişisel ihtiyaç ve eğilimlerimle veya bireyselliğimin tesadüfi doğasıyla ilgili olmamalıdır. Şöyle ki, "Kendime koyduğum yasa öyle bir türden olmalıdır ki, onun evrensel bir yasamanın, yani başka bireylerin özgürlüğünü ve özerkliğini ihlal etmeyen bir yasamanın temeli olduğunu hayal edebilmeliyimdir" (Adorno, 2015: 118-119). Kant etiğinin reddettiği işte bu evrenselliğe karşıt olan yaderkliktir. "Yaderklik bana başkalarının dayattığı, kendi aklımın kendime koyduğu bir yasa olmaksızın aldığım yasadır." İşte Kant felsefesinde özgürlük, Adorno'nun da vurgulamış olduğu gibi, kişinin kendine yasalar koyması demektir (2015: 15):

Kendime yasalar koymuyorsam, kendi aklımın yasalarına uyararak davranmıyorsam, kendimi yaderkliğe, benim dışımda geçerli olan yasalara bağımlı kılarım ve böylece özgürlüğümü kaybetmiş olurum. Kant'taki bu yaderklik kavramı sadece siyasi anlamda bir özgürlüksüzlüğe, bir başka deyişle, bana başkalarının dayattığı normlara körü körüne uyma ihtiyacına karşılık gelmez. Aynı zamanda aklım üzerindeki her türlü kısıtlamaya da karşılık gelir. Nitekim kaynakları ne olursa olsun her türden dışsal etkenin yurttaş özgürlüğüm üzerindeki kısıtlamalarını olduğu kadar kendi içgüdülerimi ve kendi ihtiyaçlarımı da içerir.

Özerklik ve yaderklik kavramları özgürlük ve ahlak yasasıyla doğrudan bağlantılıdır. Özerklik özgürlük ve bağımsızlıktır ve ahlakidir; yaderklik ise bağımlılıktır ve bu nedenle ahlak yasasıyla bağdaşmamaktadır (Kant, 2014). Kant'a göre, insan kendi istemi dışında bir yasaya uymaya ve ona göre eylemde bulunmaya başka bir şey tarafından zorlanıyorsa bu tamamen zorunlulukla bağlantılı bir durumdur ve bu durumdan ahlaki bir maksim/ilke hiçbir zaman elde edilemez. Çünkü bu buyruk kategorik değil, her durumda hipotetik (koşullu) bir buyruktur ve hipotetik buyruklar duruma göre değişebilme potansiyeli taşıdığından etik bir maksim (ilke) olma niteliği taşıyamazlar. Bu yüzden insanın kendine koyduğu yasalar bütün koşullu ilkelerin ve yaderklik sayılan diğer bütün ilkelerin karşısına konularak, istemenin özerkliği ilkesinden ödün verilmemelidir (Kant, 2002: 50). Bunun için de her akıl sahibi varlık kendisine, bir düşünce varlığı olarak, duyular dünyasına değil, anlama yetisi dünyasına ait bir varlık olarak bakmalıdır. Çünkü duyular dünyasına ait olduğu ölçüde doğa yasaları altında (yaderklik) hüküm sürerken, düşünülür dünyaya ait olarak, doğadan bağımsız olan, deneysel olmayıp sırf akılda temelini bulan yasalar altında kendine özerklik temelinde yasalar koyabilir ki, bu doğal zorunlulukların ötesine geçen düşünülür dünyaya aittir. İnsanı insan yapan, doğal zorunluluk-

ların ötesine, yani düşünülür dünyaya geçip bu dünyada özerk akıl yürütebilen ve kendi kendine yasalar koyabilen etik bir varlık olmasıdır (Kant, 2002: 71). Burada Kant'ın ortaya koyduğu özerk akla dayalı özgürlük görüşünde insan, eğer eyleminin belirleyicisi kendi kendine koyduğu yasa ise özgürdür. Yani Kant'ın yasa dediği şey, başkalarının (toplumun, devletin ya da başka kişilerin) koyduğu yasalara göre eylemesi ya da doğasına ya da eğilimlerine uygun davranması değil, bunların ötesine geçip kendi kendine evrenselleştirilebilir nitelikte yasalar koyması ve bu yasalara ya da maksimlere (ilkelere) uymasındır.

Mutluluk ve Barış İlkesine Karşı Sorumluluk ve Ödev İlkesi

Kant ahlaklılık ilkesi ile mutluluk ilkesi arasında ayırım yapar. Ona göre, ahlaklılık ilkesi en üstün ilkedir. Burada mutluluk ilkesi duyu(m)lar dünyasına ve zorunluluklar alanına ait iken, ahlaklılık ilkesi ise insanı insan kılan düşüncüler dünyasına ve özgürlük alanına aittir. "Herkes kendini mutlu kılmalı" gibi bir buyruğun aptalca bir buyruk olacağını, çünkü bir insanın zaten kendiliğinden kaçınılmazcasına istediği bir şey olan mutluluğun hiçbir zaman ona buyurulamayacağını söyleyen Kant'a göre, bir insanın mutlu olmak için istediği her şeyi yapamayacağı için mutluluk için bir buyruk öne sürülemez. Kant için (1999: 43) ahlaklılığı ödev adı altında buyurmak çok akıllıcadır ve bu buyruğun insanın arzu ve eğilimleriyle çatışabilir olması nedeniyle ahlaklılığın bir buyruk olması kaçınılmaz bir durumdur.

İnsanın peşinde olduğu mutluluk idesi çerçevesinde zevk alma, koşulsuz bir iyiyi işaret etmez, o yalnızca iyi duyma, başka bir deyişle kendini iyi hissetmeye dair değişken bir durumdur ve bu yönüyle haz ya da zevk alma aklın bir kavramı değil, bir duyum nesnesinin deneysel kavramıdır diyen Kant, bu çerçevede insanların mutluluk ve başarı için en uygun aracı seçmelerini işaret eden araçsal aklın ya da başka bir deyişle stratejik aklın egemenliğini işaret etmektedir. Ancak bu amaca götüren aracın kullanılmasına ve buradaki eyleme "akıllıca bir düşünüp taşınmayı gerektirdiğinden" yine de de iyi dendiğini; ancak bu iyinin kayıtsız şartsız bir iyi değil, insanın duyularına, haz ve acı duygusuna dayalı olarak koşullu olarak iyi denilebileceğini öne sürer. Dolayısıyla mutluluk arayışına ait istemler ve eylemler hem hipotetik (koşullu), hem de başkalarının (toplumun, diğer insanların) bakışına bağlı olduğu için yaderktirler.

Kant'a göre, ahlak yasasının temeline konması gereken iyi ve kötü kavramlarının ahlak yasasından önce deneysel olarak ve duyularla (haz ve acı) belirlendiği savunulamaz. Bir pratik yasanın temeline iyi ve kötü kavramlarını koyduğumuzda, akla dayalı olan ve eğer a priori bir iyi ve kötü kavramını içeren bir ahlak yasası yok ise ve ahlak sadece deneysel kavramlara ve duyulara (haz ve acıya) bırakılır ise, Kant bunun saf pratik bir yasayı düşünme imkanını bile ortadan kaldıracağını öne sürer. Ahlak yasasını bir nesne ve duyum olarak iyi kavramı belirleyemez, bunun aksine, ahlak yasası ilk önce akıl yoluyla iyi kavramını -iyi kavramını kayıtsız şartsız hak ettiği ölçüde- belirler ve mümkün kılar.

Duyulur hazlarla ilgili şeylere iyi ya da kötü denilerek duyu(m)lardan ahlak yasasına ulaşılmaya çalışıldığını, ancak bunun yanlış; aksinin ise, yani ahlak yasasından iyi ya da kötüye gidilmesinin doğru olduğunu söyleyen Kant için ahlak yasası her zaman önceliklidir (Kant, 1999: 70-71). Fenomenal dünyanın ya da duyular dünyasının kategorileri doğa kategorileri olup, özgürlüğün kategorileri değildir ve etik düşünüm alanına ait olan özgürlüğün kategorilerinin, doğa kategorileriyle karşılaştırıldıklarında, gözle görülen bir üstünlükleri vardır.

Doğanın kategorileri, yalnızca, genel kavramlar aracılığıyla, bizim için olabilecek her görü için, genellikle nesnelere belirsiz bir biçimde işaret eden düşünce biçimleridir; buna karşılık özgürlüğün kategorileri özgür kişisel tercihle ilgili olduklarından, temel pratik kavramlar olarak, duyusalıktan alınması gereken görünüm biçiminin temeli üzerinde değil, akılda, dolayısıyla düşünme yetisinin kendisinde -verilmiş olarak- bulunan bir saf istemenin biçiminin temeli üzerinde kuruludurlar (Kant, 1999, 73).

Kant'a göre, mutluluk ilkesinin ahlaklılık ilkesinden ayırt edilmesi bu iki ilkenin birbirinin karşıtı olduğu anlamına gelmemektedir. Ahlaklılık ilkesine temel olan saf pratik aklın istediği "kişinin mutluluk isteminden vazgeçmesi değil, yalnızca ödev söz konusu olduğu zaman mutluluğu hiç hesaba katmamasıdır". Kişinin kendi mutluluğu için uğraşmasının bir ödev de olabileceğini söyleyen Kant (1999: 102), buna karşın, kişinin mutluluğunu geliştirme uğraşının hiçbir zaman dolaysız, yani doğrudan ve koşulsuz bir ödev olamayacağını belirtir. Kant, özgürlüğü bireysel isteğin ötesine taşır, yani öznel isteme özgürlük değildir. İstemede hem ahlaklılık hem de yasallık olmak zorundadır. Özgürlük tat veren, hazcı, hazzı yönelmiş bir durum değildir (1999: 128-129).

Her iyi davranışın ahlaklı davranış olmadığını vurgulayan Kant için, yalnızca ödülleri ve cezaları düşünerek eyleyenlerin iyi eğitilmiş evcil hayvanlardan bir farkı kalmaz. Bu nedenle ahlaki eylemlerin ödül beklentisi ve ceza korkusunun ötesine geçen özgür eylemler olması gerekir ve böylece akıl sahibi varlıklar olarak kişiler kendi sınırlarını kendileri belirlerler. İnsan ancak kendi sınırlarını kendisi belirleyerek ve kendisinin koyduğu bu sınırlara uyarak özgür olabilir. Eylemlerimizin ödüllendirilip ödüllendirilmeyeceğini bilmeden hareket etmek, yaderk olmamak, özerk olmak demektir ve özerklik etik bir özne olmanın vazgeçilmez ön-koşuludur (Neiman, 2016: 250-251).

Kant'a göre özgürlük, teorik aklın bütün ideleri için doğrudan doğruya kavranamaz bir ide olsa da mümkün kılınabilirliğini *a priori* olarak bildiğimiz tek ide olması özelliği ile en üstün ide olma özelliğini taşır. Çünkü özgürlük ahlak yasasının varlık temelidir. Eylemlerimizin nedeni kendi içimizde olursa özgürdür ve özgürlük aynı zamanda etik olandır; çünkü özgür irade ahlaki (etik) olmayı ya da olmamayı seçebilme gücüyle ilgilidir. Ahlak yasasına dayalı olarak düşünmemiş olsaydık özgürlüğü kabul etmekte hiçbir zaman kendimizi haklı göremezdik. Ama özgürlük de olmasaydı, içimizde ahlak yasasıyla hiç karşılaşmazdık (Kant, 1999: 4). Anlaşılacağı üzere özgürlük ve ahlak kavramları birbirlerinin nedeni gibidirler. Ahlak özgürlüğün özgürlük de ahlakın temelidir ve her ikisi de Kant'ta aklın birer olgusudur.

Duyum ve Düşünüm: Aklın Pratik Kullanımı

Kişinin ben sevgisini yadsımayan, ancak bunun pratik bir ilke haline getirilmesinin kendini beğenmişlik halini alabileceğini işaret eden Kant, pratik akla dayalı evrenselleşebilir özellikte yasalar koymanın "ben sevgisinin öznel koşullarını yasalar olarak kabul ettirmek isteyen"leri engelleyebilecek olanın da ödev duygusuna dayalı nesnel ahlak yasası olduğuna işaret eder. Saygıya değer olanın bu olduğunu öne süren Kant, burada akıl sahibi bir varlık olarak sorumluluk ve ödev duygusu ile etik maksimlerimizi belirlerken eğilimlerimizin ve duygularımızın üzerine çıkararak salt akla dayalı ve evrenselleşebilir maksimlere dayanmamız gerektiğini söyler. Bu nedenle hiçbir özel duygu türü etik maksimlerin belirleyeni olmamalı ve ahlak yasasından önce gelmemelidir (Kant, 1999: 82-83). Kant'a göre (2017a: 466),

Bir istenç, eğer yalnızca ve yalnızca duyusal dürtüler yoluyla, e.d. *patolojik* olarak belirleniyorsa, salt *hayvansaldır (arbitrium brutum)*. Ama duyusal dürtülerden bağımsız olarak ve dolayısıyla yalnızca us tarafından tasarılanan güdüler yoluyla belirlenebiliyorsa özgür istenç (*freie Willkür*) olarak adlandırılır (*arbitrium liberum*), ve bununla ister zemin isterse sonuç olarak bağlı olan her şeye *kılgısal* (pratik) denir.

Kant, insanların mutlu olmaya ve mutluluklarının peşinde koşmaya hakları olduğunu düşünür. Ancak, kendisi bir mutluluk ahlakçısı değil ödev ahlakçısıdır. Mutluluk arzusu ve isteğinden türeyen yasayı pragmatik olarak adlandıran Kant'a göre, etiğin en temel sorusu mutlu olmayı hak ediyor muyum sorusudur ki, mutlu olmaya yaraşır olmak -eğer böyle bir yasa varsa- işte bu yasa ahlak yasasıdır. "Pragmatik yasa mutluluktan pay almayı istiyorsak ne yapılması gerektiğini öğütlerken, ikincisi ise yalnızca mutluluğa yaraşır olabilmek için ne yapmamız gerektiğini bildirir". Pragmatik yasa deneyimlere dayanır; "çünkü deneyim aracılığıyla olmaksızın ne doyurulacak hangi eğilimlerin olduğunu ne de doyumlarını sağlayabilecek doğa-nedenlerinin hangileri olduğu" bilinemez. Ahlak yasası ise eğilimleri ve bu eğilimleri doyuracak nesnelere bağımsızlaşan bir düşünüş biçimi ile akıl sahibi bir varlığın özgürlüğünü işaret eder. İlki hipotetik ve yaderk iken, ahlak yasası akla ve özgürlüğe (aklın özgürlüğüne ve özgürlüğün aklına) dayalı ilkelere göre mutluluğun paylaşılması ile bağdaşabilmesini sağlayan koşulları irdelemektedir. Böylece özgürlüğe dayalı olan ahlak yasaları doğal zorunluluklara ve eğilimlere değil, saf aklın idealleri üzerine dayanabilir ve *a priori* bilinebilir (Kant, 2017a: 468).

Burada mutluluk peşinde sadece eğilimlerini tatmin etme peşinde koşan ve bu eğilimlerini doyumlamak için nesnelere ve bunun da ötesinde insanları da birer araç kullanan stratejik ve araçsal bir aklın değil, her insanı kendinde bir amaç olarak gören evrensel erdem duygusunun peşinde olduğunu gördüğümüz Kant, hakiki erdem, insanın dürtüsel eğilimlerinden ve başarıya yönelik stratejik akıl yürütme biçimlerinden çıkarılamayacağı düşüncesindedir. Hakiki erdem bunlardan bağımsız olan yüce ve soylu olan evrensel ilkelere bağlıdır. Bu ise "insan doğasının güzellik ve asalet duygusudur". Kant burada öznel ya da yerel duygulanım biçimlerini değil, aklın yanı sıra evrensel bir duygulanımı

ve her insanı bir amaç olarak gören ve dolayısıyla her insana eşit saygı duymayı özgürlüğün ve ahlakın temeli olarak ele almaktadır (Kant, 2017b: 59-60).

Kant'a göre, bir eyleme ahlaksal bir değer verebilen şey, ne korku, ne de eğilimdir, yalnızca yasaya saygı güdüsüdür. Bu yasaya saygı, adı geçen yasa kişide kendi özgür iradesinin, toplumda ise o toplumun her biri birer yasa koyucu gibi davranan üyelerinin ortak iradesinin ürünü olduğu için (dolayısıyla e ne eğilimlere ne korkuya ne de zorunluluklara dayanmadığı için) özgürlüğün ta kendisidir. Kişinin kendi koyduğu yasaya, toplumun da kendi koyduğu yasalara itaat etmesi özgürlükle bağdaşır (Kant, 2002: 57-58). İyi istemeyi her şeyin üzerinde tutan ve istemenin özerkliğini ahlaksal ilkelerin olmazsa olmazı sayan Kant, istemenin özerkliğini, istemenin kendi kendine (istenen nesnelere her türlü özelliğinden bağımsız olarak) bir yasa olmasında arar. Böylece özerkliğin ilkesi şudur: "Ancak ve ancak, seçişinin maksimleri aynı istemede aynı zamanda genel yasalar olarak kavranacak şekilde seçmek" (Kant, 2002: 58).

Akla Dayalı Evrensel ve Pozitif Yasalara Ulaşabilme Çabası

Yaşam, bireyin kendini var etmeye çalıştığı bir süreçtir. Bu süreçte birey, istek, arzu, tutku, beklenti gibi birtakım güdülerini/taleplerini gidermeye çalışır ve çeşitli eylemlerde bulunur. Burada sıraladığımız durumların hepsi aynı zamanda birey için birer öznel maksimdir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kant için maksim, her şeyden soyutlanmış isteme şeklinde bir eylemse ahlaki, arzularına boyun eğmiş eğilim şeklinde bir eylem ise ahlaki değildir. Şöyle ki, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, isteme, yalnızca dürtüler aracılığıyla belirleniyorsa, yani patolojikse hayvansal [eğilim] (*arbitrium brutum*); duyuşal dürtülerden bağımsız biçimde ve akıl tarafından tasarılan güdüler aracılığıyla belirleniyorsa özgür isteme (*freie Willkür*)'dir (Kant, 2017: 466).

İstemenin elinden, herhangi bir yasaya boyun eğmekten çıkabilecek bütün dürtüleri aldığımızdan, isteme için ilke işini görecektir genel olarak eylemin genel yasaya uygunluğundan başka bir şey kalmıyor; yani maksimin aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğim şekilden başka türlü hiç davranmamalıyım (Kant, 2002: 17).

(...) öyleyse kesin buyruk bir tek tanedir, hem de şudur: ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun (...) eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacaktı gibi eylemde bulun..." (2002: 38, 54-55).

İşte burada üzerinde durulması gereken ilke akla dayalı evrenselleştirilebilir maksimler ya da kısaca evrensellik ilkesidir. Bu kategorik *imperatif*'in en çok bilinen ilk maksimdir. "Ancak genel (evrensel) kural olmasını isteyebileceğin bir maksime göre eyle". Başka bir deyişle ancak evrensel kural olmasını isteyebileceğin bir ilkeye dayalı olarak eylemde bulun. Hipotetik *imperatif*'in karşıtı olarak kategorik *imperatif*, yani koşullu buyruğun bir karşıtı olarak kesin buyruk, yani ahlaki buyruk, Kant'a göre, eylemin sonucuna ve diğer insanların bu eylem hakkındaki olası değerlendirmelerine bakarak eylemeyi kabul etmez.

İnsanı eyleme yönelten ne saygınlığını korumak, ne statü elde etmek, ne de ödül beklentisi ve ceza korkusu değildir. Burada esas olan bunlara dayanmadan ve eylemin olası sonuçlarını düşünmeden, başka bir yarar ya da zarardan kaçınma beklentisi olmadan, her biri bir amaç olan ve bir fiyatı değil kendinde değeri olan ve başka bir şey ile ölçülemez insan onuruna yakışanı yapmaktır. Örneğin doğruyu söylemek ya da yalan söylememek hiçbir başka kurala (hipotetik olana, koşula) bağlanamaz. Başkalarına hiçbir zararı olmasa da, bana ya da başkalarına yararı olsa da, asla yalan söylenmemelidir. Burada ahlaki buyruk bir kez koşula bağlandığında o evrensel bir ilke ya da yasa olmaktan çıkar ve duruma göre davranmak, şartlara göre davranmak ya da durumdan vazife çıkararak davranmak öne çıktığından insanlar ve insan toplulukları hiçbir kalıcı etik ilkeye sahip olamazlar (Kant, 2002: 59).

Evrensellik ilkesi ile insan aklını ve özgürlüğünü bağdaştıran Kant'a göre, ahlakiliğin, başka bir deyişle etiğin temeli olan istememize (iyi isteme) özgürlük yüklemek yetmez. Bunun yanına bir de genel ya da evrensel olabilme, başka bir deyişle kendimiz için isteyebileceğimiz ve ilke olarak koyabileceğimiz şeyin herkes için, her insan için, bir ilke olabilmesini de isteyebilmektir. Bizim için bir yasa görevi gören ahlaklılık, bütün akıl sahibi varlıklar, yani bütün insanlar için de geçerli olmalıdır. Burada tekilden evrensele geçen Kant için (kendisi öyle söylememiş olmasa bile), özgürlüğün, sadece tekil varlıklar olan insanların tamamen özgür iradeleriyle uyacakları yasaları ve ilkeleri belirlemesinin ötesinde, insanlığı oluşturan bireylerin hepsinin özgür bir biçimde, koşullara ve zorunluluklara bağlı olmaksızın karar alamadığı ve kendi yasalarını koyamadığı bir dünyada özgürlüğün yaşama şansının olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

İnsanın ve insanlığın özgürlüğü her insan tekinin özgür olması gerektirir. Birimiz bile tutsak isek hiçbirimiz tam anlamıyla özgür birer insan olarak kabul edilemeyiz. İnsanın özgürlüğü doğanın ve deneyimin alanında ortaya çıkmaz. Doğanın ve eğilimlerin alanı zorunluluklar ve koşullar alanıdır. İnsanın özgürleşimi özerk bir biçimde akıl yürütmesinde ve akıl yürüten bireylerin bu akli ortaklaştırılmasında yatmaktadır. Burada Kant'ın yarım bıraktığı ortaklaştırma ve akli evrenselleştirme işini *İletişimsel Eylem Kuramı* (2001) ile Habermas'ın tamamlamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Kant'a göre, aydınlanmış bireyler olarak başkalarının aklının kılavuzluğuna dayanmadan ancak özerk akıl yürütme yoluyla eylemde bulunan ve kendi yasasını kendi koyan insanlar pratik açıdan özgür varlıklar haline gelebilirler. Ve böylesi aydınlanmış, özgür bireylerin oluşturduğu, akıl sahibi varlık olarak herkesin etik birer özne (birer yasa koyucu) olarak davranabildiği ve kendi koyduğu yasalara uyan toplumlar özgür bir toplum olma niteliğini taşıyabilirler.

Kant etiğinin ilkesi akıldır, akılla mutlak biçimde ve hiçbir şart olmaksızın uyuşan bir eylem biçimidir. Burada bireyin tikel doğasını görmezden gelen Kant, kendini akla dayalı kuralların evrensel yapısıyla sınırlandırmaktadır (Adorno, 2015: 112). Bu çerçevede tikel/özel bir akıl olmanın ötesine geçmeyi

kendine amaç edinmiş, kendisi için istediğini bütün insanlar için de isteyebilen ve böylece evrensel olarak geçerli olabilen ilkelerle hareket etmeyi kendine şiar edinen insanların oluşturduğu bir evrensel insanlık idesine dair bir akıl söz konusu olmaktadır. Böylece Kant'ın özgürlük düşüncesinde insan ve insanlık idesi ile bireysellik ve evrensellik aynı noktada buluşabilmektedir (Kant, 2002: 66). Kant için, insanı diğer canlılardan, insanlık idesini de diğer düşünme biçimlerinden ayırt eden özellik insanın doğa alanına ait olmanın ötesine geçebilmesi ve böylece deneyimlenebilir ve gözlemlenebilir bir dünyanın ötesinde düşünülür dünyaya ait olan akıl sahibi bir varlık olması ve de bu akli kimsenin kılavuzluğuna ihtiyaç duymadan kullanabilmesi, yani aklını kullanabilme cesaretini gösterebilmesidir.

Rousseau ve onun düşüncelerine büyük önem verdiğini bildiğimiz Kant için gerçek özgürlük, kuralsızlık ya da başıboşluk eğil, kendi kurallarını koyma ya da kendini yönetme yeteneğiyle doğrudan ilişkilidir. Hiçbir kuralın olmadığı bir durumda değişken arzularımızın kölesi olma ve hayatımıza yön verme yerine hayatın içinde sürüklenmemiz kuvvetle muhtemeldir.¹ “Carpe diem” yani anı yaşa felsefesinin getirdiği serbestlik akla ve özgür iradeye sahip olan insanlara özgü bir durum değildir. Bunu negatif özgürlük olarak işaret eden Silier'e (2016: 75-76) göre; “*negatif özgürlük* başkalarına boyun eğmeden ve bağımlı olmadan rastgele arzuların peşinden koşulmasıyla eşanlamlıdır”. Bu negatif özgürlük kavramını hem Rousseau hem de Kant reddetmektedirler. Bunun yerine koydukları ilke ise toplumsal boyutu göz ardı etmeyen bir pozitif özgürlük kavramıdır. *Pozitif özgürlük* ise “en genel tanımıyla insanın kendi yaşamına egemen olması, yani evrensel yasayı kendi düşünümüyle bularak ona saygı ve bağlılık göstermesidir.” Pozitif özgürlük kişinin kendi hayatını özgür iradesi ve bilinciyle yönlendirebilmesi anlamına gelen ahlaki özgürlük ve başkalarıyla birlikte toplumsal yaşamı demokratik olarak yönlendirebilmesi anlamına gelen politik özgürlükle de doğrudan ilgilidir (Silier, 2016: 75-77). Özgürlük bir gelişigüzellik, keyfilik, yasasızlık demek değildir. İnsanın özgür olması, uyması gereken hiçbir yasanın bulunmaması demek değil, tersine, kendi iradesinin yasasına uymasındır. Burada sözü edilen ilk özgürlük anlayışı, Kant'a göre, olumsuz anlamda bir özgürlük iken, ikincisi pozitif anlamda özerklik ilkesine dayalı bir “yasaya uyma” durumudur (Heimsoeth, 1986: 144). Şöyle ki Kant için bireyi özgür ve etik kılan, negatif özgürlük değil, insanları evrensel yasalara uymaya davet eden pozitif özgürlüktür.

İstemenin özerkliği bütün ahlak yasalarının ve bu yasalara uygun ödevlerin tek ilkesidir. Buna karşılık kişisel tercih yaderkliği herhangi bir yükümlüğün temeli olmadığı gibi, üstelik böyle bir yükümlülük ilkesine ve istemenin ahlaklılığına karşıdır. Ahlaklılığın tek ilkesi, yasanın her türlü içerikten (yani arzu edilen bir nesneden) bağımsız olmasından ve yine de kişisel tercihin sırf, bir maksimin alabileceği genel bir yasa koyucu biçim tarafından belirlenmesinden ibarettir. Bu bağımsızlık ise negatif anlamda özgürlüktür, oysa saf olarak pratik aklın bu kendi kendine yasa koyması,

¹ *Fata volentum ducunt nolentum trahunt*: “Alın yazısı kesin kararlı olanları yürütür, ayak direyenleri ise sürükler”- Seneca.

pozitif anlamda özgürlüktür. Böylece ahlak yasası saf pratik aklın özerkliğinden, yani özgürlüğün özerkliğinden başka bir şey ifade etmez. Bu özgürlüğün kendisi bütün maksimlerin biçimsel koşuludur ve maksimler ancak bu koşula bağlı olduklarında, en yüksek pratik yasayla uyuşabilirler (1999: 38).

Kant için nedensellik yasalarından bağımsızlık negatif anlamda özgürlüğü işaret ederken, pozitif anlamda özgürlük, akıl sahibi varlık olarak insanın bu yasalardan bağımsız bir biçimde kendine yasalar koymasındadır. Saf bir düşünülür dünyaya işaret eden bir olgu sağlayan, hatta bu olguyu pozitif olarak belirleyen şey insanın kendine koyduğu yasalardır ve insanın bu yetisi, yani kendine yasalar koyabilme yetisi bir özgürlük yetisidir. Ahlak yasası, gerçekte, özgürlük aracılığıyla kurulan nedenselliğin bir yasasıdır, dolayısıyla da duyular-üstü bir doğanın imkanının yasası olduğundan özgürlük alanına aittir (Kant, 1999: 49, 54).

Kant'a göre, ahlak yasasını insanın kendisi bulur, başkalarının dayatılan yasalar ahlaki olamazlar. Eylemlere soylu, yüce, büyük diyerek, insanları bu eylemleri yapmaya zorlamanın *ahlaksal yobazlık* olduğunu söyleyen Kant, insanların eylemlerini belirleyen nedenin ödev olduğunda ısrar ederken, başkaları tarafından değil yasaya/kendilerine koydukları yasaya saygının esas olması gerektiği konusunda ısrarlıdır. Özerkliği ahlaki davranışın ön-koşulu olarak gören Kant, eylemin *maksiminin* yaderk olması ve ödev dışı bir nedente yapılması durumunda insanların gurura ve kibre kapılmasını doğru bulmamaktadır. Kant'a göre (1999: 93-94), "ahlaksal yobazlık saf pratik aklın insanlığa koyduğu sınırların aşılmasıdır." Bu nedenlerle, daha önce de vurguladığımız gibi, ahlak yasasına uygun olarak yapılacak olanı bulmanın çok da zor olmadığını, bunun için üstün bir anlama yetisine sahip olmak gerekmediğini, en sıradan anlama yetisine sahip insanların da bunu başarmasının mümkün olduğunu söylemektedir (1999: 42). Özetle Kant'a göre, evrensel ilkelerin sınırlarını aşındırma potansiyeline sahip olmasından dolayı negatif özgürlük kullanımı, özgürlüğü sağlayacak ilke değil onu yok edecek ilke gibidir. Evrensel özgürlük ilkelerinin korunması önemlidir ve bu da ancak pozitif bir özgürlük anlayışıyla sağlanabilir.

Sonuç Yerine: Basın/Medya Özgürlüğünün Sınırlarını Ne Belirlemeli?

Basın özgürlüğü, basının gündelik yaşamın iletişimsel eylemini denetimine almasından bu yana tartışılan temel konulardan birisidir. Basın özgürlüğü artık sadece haber medyasını değil; radyo, televizyon, sinema, yayıncılık ve bunların yeni ortamı olan internet gibi tüm kitle iletişim mecralarının içeriklerini kapsamaktadır. Başka bir anlatımla iletişim araçlarının gelişmesi ve çeşitlenmesiyle bu kavramın kapsamı da genişlemiştir. Basın özgürlüğünden yalnızca haber medyası çalışanları değil, yazarlar, senaristler, yapımcılar, yönetmenler, sunucular, oyuncular, uygulayıcılar vb. birçok medya çalışanı yararlanmaktadır, yararlanmalıdır da. Peki, tüketim aşaması? Medyayı üretim ve tüketim süreciyle ele almak zorunda olduğumuz için, medya özgürlüğünü de üreticiler ve tüketiciler bağlamında düşünmek zorundayız. Bunu belirtme nedenimiz, basın

özgürlüğünün genel bir yasa olarak herkesi -hem üreticiyi hem de tüketiciyi- bağlamak zorunda olduğuna dikkat çekebilmektir.

Günümüzde basın/medyanın sınırlarını belirlemeye çalışan çok sayıda yasa/yönetmelik bulunmaktadır. Anayasalar ve basın kanunları başta olmak üzere birçok kanunda medyanın işleyişine yönelik maddeler yer almaktadır (Dursun, 2013). Bu metinlerdeki maddelerin birçoğu basını özgürleştirmenin ötesinde ona kültürel/törel temelli sınırlar koymaya çalışmaktadır. Basını özerkleştirme, ideal bir basın oluşturma çabasına yönelik maddeler ise medya sahiplerinin pek işine gelmemektedir. Hakların karşılıklı korunabilmesi için kuşkusuz bu tür yasaların olması bir zorunluluktur. Ama tarihsel süreç, oluşturulan yasaların özerkliğe değil de yaderkliğe neden olduğuna çok kez şahitlik etmiştir. Adorno'nun (2015:142) da işaret ettiği gibi, bireyler tarih boyunca toplumun yapısını hep kendisini kısıtlayan ve kendisine dışarıdan kurallar koyan, yaderk bir şey olarak deneyimlemiştir. Ve böylece toplum ve bireyin çatışan çıkarları arasındaki bu çatışmada özgürleşemeyen bireyler topluma ya da zamana uyum sağlamak adına kendilerinin koymadığı yaderk yasaların tutsağı olmuşlardır.

North Briton'ının 1762 yılının ilk sayısında, Wilkes "Basın özgürlüğü, Büyük Britanyalıların doğuştan getirdiği bir haktır ve bu ülkenin özgürlüklerinin en sağlam kalesine hak ettiği saygı gösterilir" ifadesini kullanmaktadır (akt. Williams, 1965: 207). Basın özgürlüğünün doğuştan gelen bir hak olduğu ve herkesin buna saygı göstermesi gerektiği düşüncesi çok önemlidir. Kant da zaten özgürlüğün *a priori* olduğu kanısındadır. Fakat sorun, doğuştan getirilen hakların öznel ya da araçsal amaçlarla harmanlanarak kullanılmasıdır. Bu günümüz medyasının temel çıkmazlarından birisidir. Medyanın başarı yönelimli ve stratejik eylem temelli işleyişi, başka bir ifadeyle tekeli-kapitalist yapılanışı aslında kendi özgürlüğüne bilinçli olarak kendi eliyle zarar verdiği anlamına gelmektedir.

Basın özgürlüğünün, içerik üretimi açısından kapsamı medya çalışanları olsa da tüketim açısından alanı insanlıktır. Başka bir ifadeyle, basın özgürlüğü hakkı sadece medya çalışanlarına değil, insanların tümüne aittir, evrensel niteliklidir ve bundan dolayı pozitif olmalıdır. Fakat özgürlükten çok bir "özgürlük yanılması" yaşadığımız çağımızda özgürlüklerin arttığını ve evrensel bir anlayışın hâkim olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Rousseau'dan yola çıkarak bunun temel nedenini özgür iradenin bireycilikle karıştırılması olduğunu söyleyen Silier'e (2016: 76) göre, böylesi bir bireyselliğin ancak ve ancak adil bir toplumda gerçekleştirilebileceği göz ardı edilmiştir. Bu strateji/ araçsal aklın öne çıkması ile iletişimsel aklın göz ardı edilmesi ve baskı altında tutulan iletişimin tahrif edilmesi ile birlikte sistem dünyasının yaşam dünyamızı sömürgeleştirmesi ve böylece hem düşün hem de yaşam dünyamızın yok-sullaşmasının bir sonucudur. Öne çıkan bu stratejik/araçsal akıl, Rousseauvari bir ifadeyle, merhamet duygularımızın ve bununla ilişkili olarak vicdanımızın ve başkalarıyla ortaklıklarımızın önüne geçmiştir. Böylece, rekabetin egemen

değer olduğu kapitalist bir yaşam biçimi içinde, toplumsal özgürlüğü düşlemek ve hayata geçirmeye çalışmak yerine toplumu ve başkalarının özgürlüğünü, kendi özgürlüğünün de olanağı ve yol açıcısı değil de kendi özgürlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılamaya başlayan insanlar diğer, insanların özgürleşmesinin kendini kısıtlayacağına inanmaya başlamış ve özgürleşmek için birlikte mücadele etmek, birbirleriyle mücadele etmeye dönüşmüştür. Bu kapitalist anlayış medyanın da düsturu olduğundan özgürlük kullanımı, yıkıcı boyutlara ulaşmıştır. Medya, insani duyguları törpüleyen, insanları birbiriyle rekabete iten ve hatta ekranlarda kavgalara sürükleyen içerikleriyle evrensel ahlaka ve buna bağlı olarak da özgürlüğe aykırı bir yapıya dönüşmüştür. Oysa özgürlük, özünde demokratik ve etik bir ilkedir. Dolayısıyla basına topluma ve siyasal yapıya uyum sağlamaya ve egemen güçlerin iznine dayalı törel temelli değil, hak ve etik temelli bir özgürlük anlayışı gerekir. Basın özgürlüğünün ilk ve en önemli şartı basının bağımsızlığıdır. Basın, özellikle güç (politika) ve para (ekonomi) odaklı sistem dünyasından bağımsız olmalıdır. Nasıl ki insanın özerkliği onun özgürlüğünün temel koşulu ise, basının özerkliği/bağımsızlığı da (politik ve ekonomik güçlerden, sistem dünyasından) basın özgürlüğünün temel varlık koşuludur.

Kant'ın amaçlar krallığı, ebedi barış düşüncesi ve her insanı kendinde bir amaç olarak gören etik kuramı ile bize sağladığı bilgiler, Kuçuradi'nin de (2006: 1-6) işaret ettiği gibi, "diğer insanlarla insan onurunu paylaştığımızın bilincine varmamızın- çeşitli kimliklerimiz ne olursa olsun kendimizi her şeyden önce insan olarak görmemizin- ve başkalarını, çeşitli kimlikleri ne olursa olsun, her şeyden önce birer insan olarak görebilmemizin yolunu" açmaktadır. Buradan medya için çıkartabileceğimiz temel etik kural, medya çalışanlarının ırk, dil, din, etnik, kültür vb. yapay oluşumlardan bağımsız herkesi kapsayacak ve hiç kimseyi ötekileştirmeyecek içerikler üretmesi kuralıdır.

8 Kasım 1956 tarihli dersinde etiğin bir tür vicdan azabı olduğunu söyleyen Adorno, etiği kişinin kendisiyle ilgili vicdanı olarak tarif etmiş ve baskılardan bağımsız konuşma girişimi olduğunu dile getirmiştir. Adorno'ya göre etik, aslında ahlakın vicdan azabıdır ve kendi ahlakçılığından utanan türden bir ahlaktır. Etik, vicdanın vicdan azabıdır (Adorno, 2015: 19, 23). İşte etik ve ondan ayrılması mümkün olmayan özgürlük, bütün insan eylemleri gibi ifade ve basın özgürlüğünü de şans ve rastlantı alemine terk etmemeyi işaret ettiği, bunun tam aksine insan davranışının ölçülmesini sağlayabilecek özgül bir evrensellik alanı vaat ediyor olduğu için önemlidir.

Doğuştan gelen adalet sevgisi olarak tanımladığı vicdana büyük önem veren Rousseau ise merhametin bir uzantısı olan vicdanın bizi asla yanıltmayacağını öne sürerken tıpkı Kant gibi, özgürlüğün kendi koyduğu yasalara uymak olduğunu düşünmekte ve yaşamını sadece kendini düşünerek düzenleyenlere kötü insan, yaşamını bütün insanları düşünerek düzenleyenlere ise iyi insan diyebileceğimizi söylemektedir (Rousseau, 1969: 241). İşte tam bu noktada bizim medya için önerdiğimiz etik'e dayalı özgürlük anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Kitle iletişim sistemlerinin aktörleri/üreticileri, üretimlerini, dogmatik ya da törel olmayan evrensel-akıllı vicdanın söyledikleri doğrultusunda gerçekleştirirler. Medya çalışanının, yazılı yasaların tanımlamadığı ya da istisnai durumlarda itimat edebileceği tek makam kendi vicdanı olmalıdır. Zaten Kant'ın bu anlamda vicdana duyduğu güven tamdır (1997: 107-108):

Vicdan adını verdiğimiz, içimizdeki şu şaşırtıcı yetinin yargılamaları, bu söylenenlere tamamıyla uyar. Bir insan, anımsadığı yasaya aykırı bir davranışını, istemeden yapmış bir hata, hiçbir zaman tam olarak kaçınılamayacak salt bir dikkatsizlik, dolayısıyla doğa zorunluluğunun akışınca sürüklenip götürüldüğü bir şey olarak istediği kadar süslemeye ve kendisini suçsuz ilân etmeğe uğraşırsa uğraşsın, yine de farkındadır ki, savunmasını yapan avukat, içindeki davacıyı bir türlü susturamamaktadır; meğer ki bu haksızlığı yaptığı sırada sırf kendinde olsun, yani özgürlüğünü kullanıyor olsun. Yine de kabahatini, kendi kendine dikkat etmeyi gitgide ihmal etmekten doğan belirli kötü bir alışkanlıkla açıklar, öyle ki bu kabahati bu alışkanlığın doğal sonucu olarak görececek hale gelse bile, bu, onun kendi kendini suçlamasını ve kınamasını engellemez.

Etik bakış demek kişinin öz-sevgisini ve öz-saygısını yitirmeden ama bencilliğe de düşmeyerek olaylara ilkesel yaklaşması, ilkelerini evrenselleştirmek istemesi ve bütün bunları yaparken de sadece kendi iyiliğini değil herkesin iyiliğini aynı şekilde düşünebilmesidir (Bailer, 1965: 5). Etik bakış açısında öne çıkan vicdanın yanı sıra “yaşamını bütün insanları düşünerek düzenlemek” fikridir ki burada evrensellik vurgusu yine öne çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışmada da sıklıkla değindiğimiz gibi basın özgürlüğü de evrensel kurallara dayalı olmayı vaat eden akıl ve etik ölçüler içinde düşünülmesi ve basın özgürlüğünün temeli ve ölçütü ahlak değil etik (inanç ve kültür değil, akıl), yani yerel; yerli ve ulusal, milli değerler değil; evrensel değerler ve insan hakları olmalıdır (Adorno, 2015: 180).

Dünyanın daha adil ve yaşanır bir dünya olması için hiç kuşkusuz buna inanmak, yani inanç gereklidir. Teorinin fazla formalist (biçimsel) ve kasvetli bulunmasına karşın Kant (Kuçuradi, 2006: 1-6), pozitif ve iyimser bir düşünürdür. İnsanın potansiyeline, aklına ve gücüne ve her şeyin insan eliyle değiştirilebileceğine inanan, insandan ve insanlıktan umudunu kesmemiş bir düşünürdür. Dış güçlerin boyunduruğundan kurtulan ve kendi aklını kendisi kullanma cesaretine sahip olan insanlara güvenmektedir. Kant'ın ve aydınlanma düşüncesinin bize bıraktığı ve sahip çıkılması gereken miras budur ve dış güçlerden medet ummak yerine her şeyin insan eliyle değişebilir olduğuna olan bu inanç korunmalı ve güçlendirilmelidir. İlerlemeye duyduğumuz bu inanç, Kant'ın işaret ettiği ve Habermas'ın da vurguladığı gibi daha az akli değil daha çok akli gerektirmektedir. Post-modernistlerin iddia ettiği gibi dünya çok akıldan değil, az akıldan dolayı mustarıptır. Ancak akli geliştirerek ve akli bir ölçü olarak kullanarak insanlığın gelişmesi için gerekli koşulların ne olduğunu bulabilir ve bunu gerçekleştirecek adımlar atabiliriz. Dolayısıyla, insanlığın ilerlemesine duyulan ve asla kaybetmememiz gereken bu inanç akla, etiğe ve özgürlüğe dayalı bir inanç olmak durumundadır. İnsanlıktan feragat edip, başkaları tarafından kullanılmaya hazır, hatta bizzat kendimizi bu hizmet için sunan/hazırlayan birer

nesne ya da kaynak haline dönüşür isek, değiştirebileceğimiz tek şey, artık birbirinden farkı da kalmayan, izlediğimiz televizyon kanalı ya da dizisi olabilir.

Çalışmamızı şu farkındalıkla bitirmekte fayda vardır. Asıl olan basın özgürleşmesi değil toplumun özgürleşmesidir. Zaten özgürleşemeyen bir toplumda basının özgürleşmesi ya da özgürlüğü dile getirmeye çalıştığımız anlamda kullanabilmesi mümkün değildir. Özgürlük idesini gerçek anlamda içselleştirememiş toplumların medyası özgürlük anlayışından özgürleşmiştir ki, daha önce vurguladığımız gibi, özgürlük vazgeçilemez bir değerdir ve özgür olmaktan özgürce vazgeçmek ve araç olmayı kabullenmek özgürlüğe dâhil edilemez. Basın ya da medya özgürlüğü insanların düşünce ve ifade hürriyetine katkıda bulunduğu, bunun önünü açmaya yaradığı ölçüde değerlidir ve bundan ayrılmaz bir biçimde genel bir özgürlük kavramıyla birlikte düşünülmalıdır: İletişim özgürlüğü. İletişim özgürlüğü ise özgürlüklerin eşit dağıtıldığı ve oluşturdukları bir toplumun asli unsurları olarak herkesin söz hakkı eşitliğine sahip olduğu bir toplumda mümkündür. İşte özgürlükçü ve eşitlikçi olan, dolayısıyla iletişim hakkı ve özgürlüğünün özgür ve eşit dağıtıldığı bir toplumda, özgür ve eşit tartışma kendisinden bekleneni ancak akılcı bir tartışma olur ise yerine getirebilir. Bu ise yaderkliği değil özerkliği, yani manipülasyonlardan ve dış güçlerden/otoritelerden bağımsızlaşmış özgür düşüncenin gelişmesi ve ifade edilmesini, yani bir ifade ve iştirak toplumunu işaret eder. Bu toplumun temel özelliği ise yasalarını dış güçlerden alan değil de kendi oluşturan ve bunlara uyan insanlardan oluşmasıdır.

Bu söylediklerimizin bütün medya çalışanları için de geçerli olabileceğini ve hatta olmak zorunda olduğunu söyleyerek sözümüzü şöyle noktalayalım: Medya çalışanları, özgürlüğü bulabilecek ve uygulayabilecek yetiye sahiptirler. Eylemlerinin etik olup olmadığını tartabilecekleri dışsal herhangi bir mekanizmaya gerek duymamalıdır. Çünkü her insan gibi onlar da akıl ve aklı evrensel kullanabilme yoluyla insan için saygın ve evrensel olanı, böylece de ahlaki olanı ve dolayısıyla özgürlüğü bulabilecek kapasiteye sahiptirler. Burada önemli olan, hakiki anlamda özgürlüğü bulma ve ikilemlere/çıkılmazlara düştüklerinde de vicdanının kendisine anlattığına kulak verebilme yeteneği ve özveri gösteribilmeleridir. Ancak böyle bir medya hak ihlallerinden kurtulabilir. Aksi takdirde güç (siyaset) ve para (ekonomi) dünyasının oluşturduğu yasalarla biçimlenen bir yapı, medyayı ve toplumu özgürleştirmeyeceği gibi, insanlığı da tek başına iyiye yükseltmeye muktedir olamayacaktır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (2015). *Ahlak Felsefesinin Sorunları*. (T. Schröder, haz., T. Birkan, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bailer, K. (1965). *The Moral Point of View*. New York: Random House.
- Duprat, G. (2013). *Düşünce Özgürlüğü ve Hoşgörü*. (İ. Yerguz, çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

- Dursun, O. (2013). "Efforts Of Control of Political Power over the Social Media In Turkey". *Fourth Annual Asian Conference on Media and Mass Communication, Proceeding Book*. 1-13. Japonya: IAFOR.
- Hasner, P. (2010). "Immanuel Kant: Ahlak ve Politika İlişkisi". (H. Çörekçioğlu, der. ve çev.). *Kant Felsefesinin Politik Evreni*. (81-124). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Heimsoeth, H. (1986). *Immanuel Kant'ın Felsefesi: Kant'ı Anlamak için Anahtar Kitap*. (T. Mengüşoğlu, çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Kant, I. (1999). *Pratik Aklın Eleştirisi*. (I. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı, çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- _____ (2002). *Ahlakın Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (İ. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı, çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- _____ (2014). *Seçilmiş Yazılar*. (N. Bozkurt, der. ve çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- _____ (2016). *Yargı Yetisinin Eleştirisi*. (A. Yardımlı, çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- _____ (2017a). *Arı Usun Eleştirisi*. (A. Yardımlı, çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- _____ (2017b). *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler*. (A. Fethi, çev.) İstanbul: Hil Yayıncılık.
- Kaygı, A. (2006). "Kesin Buyruğu Doğru Anlamak". (İ. Kuçuradi, haz.). *Barışın Felsefesi, 200. Ölüm Yıldönümünde Kant*. (7-53). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2006). "Altın Kural"a Karşı "Kesin Buyruk". (İ. Kuçuradi, haz.). *Barışın Felsefesi, 200. Ölüm Yıldönümünde Kant*. (1-6). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- _____ (2015). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuehnn, M. (2011). *Immanuel Kant*. (B. O. Doğan, çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi: Felsefi Antropoloji İçin Kritik Bir Hazırlık*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nancy, J. L. (2006). *Özgürlük Deneyimi*. (A.U. Kılıç, çev.). İzmir: ARA-lık Yayınları.
- Neiman, S. (2016). *Ahlaki Açıklık: Yetişkin İdealistler İçin Bir Kılavuz*. (N. Tokdoğan, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Poole, R. (1993). *Ahlak ve Modernlik*. (M. Küçük, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rousseau, J. J. (1969). *Emile*. Londra: Everyman's Library.
- Schelling, F. ve Wilhelm, J. V. (2017). *İnsan Özgürlüğünün Özü Üzerine*. (M. B. Albayrak, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Selsam, H. (1995). *Etik: Yeni Değerler ve Özgürlük*. (Y. Demirekler, çev.). Ankara: Yaba Yayınları.
- Silier, Y. (2016). *Özgürlük Yanılsaması: Rousseau ve Marx*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Tepe, H. (2016). *Teorik Etik: Etiğin Bilgisel Sorunları*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.